

KUVA: MUSEOVIRASTO (HISTORIAN KUVA-ARKISTO)

KAARLO CASTRÉN TOIMI SUOMEN
PÄÄMINISTERINÄ 1919.

LAPIN LÄÄNIN MAAHERRA MARTTI MIETTUNEN KALASTAMASSA 1963.

KUVA TEOKSESTA: OLLI ARVOLA (TOIM.). MAA. MAAKUNTA. MARTTI MIETTUNEN. OULU 1981. (ALKUPERÄINEN KUVA: JUHANI HAUSMANN)

JOUKO TALONEN ■ SUOMEN KOLME LESTADIOLAIS- LÄHTÖISTÄ PÄÄMINISTERIÄ 1919-2019

Johdanto

Lestadiolaisuus on suurin pohjoismaissa syntynyt uskonnollinen kansanliike. Merkittävimmät lestadiolaisryhmät Suomessa ovat Suomen rauhan-yhdistysten keskusyhdistyksen (SRK) ympärille ryhmittynyt vanhoillislestadiolaisuus, esikoislestadiolaisuus, uusiheräys ja Rauhan sanan ryhmä, joka eriytyi SRK-vanhoillisuudesta 1934. Suomessa lestadiolaisia on noin 120 000. Liikkeen uskonnollis-yhteiskunnallinen vaikutus on merkittävä erityisesti Pohjois-Pohjanmaalla, eteläisessä Lapissa ja ruotsinkielisellä Pohjanmaalla.

Yksikamarisen eduskunnan ensimmäisistä vaaaleista 1907 alkaen eduskuntaan on valittu toistuvasti pohjoisen herätysliikkeen edustajia. Autonomian aikana lestadiolaisryhmien piirissä oli eniten kannatusta vanhasuomalaisella puolueella.

Vuoden 1919 eduskuntavaaleissa maalaisliitosta tuli vanhoillislestadiolaisten tärkein poliittinen puolue. Lestadiolaisuudesta tulikin maailmansotien välisen ajan porvarillisessa Suomessa aikaisempaa hyväksytympi herätysliike.

Yhteensä 47 lestadiolaislähtöistä poliitikkoa toimi eduskunnan jäsenenä 1917-2019. Heistä 81 % lukeutui SRK-vanhoillisiin ja 9 % Rauhan sanan ryhmään. Näistä poliitikoista kaksi kolmasosaa kuului maalaisliitto-keskustaan ja 23 % vanhasuomalaisiin tai kokoomukseen. Vain neljä prosenttia lukeutui poliittiseen vasemmistoon, joka herätysliikkeessä on yleensä torjuttu. Radikaalin politiikan vieroksuntaa kuvaa myös sen, että IKL:een kannatus jäi vanhoillislestadiolaisuudessa huomattavasti vaatimattommaksi kuin körttiläisyydessä 1930-luvulla.

Lestadiolaisia poliitikkoja nousi myös valtio-

JUHA SIPILÄ, JOKA TOIMI SUOMEN PÄÄMINISTERINÄ 2015–2019, TUNNETAAN VARAKKAANA LIIKEMIEHENÄ.

neuvoston jäseniksi vuodesta 1925, kun maalaisliiton kansanedustaja K. A. Lohi (1872–1948) sai nimityksen Antti Tulenheimon hallituksen salkkuttomaksi ministeriksi. Presidentti Urho Kekkosen kaatamassa K. A. Fagerholmin yöpakkashallituksessa (1958–1959) istui maalaisliiton edustajina peräti kaksi vanhoillislestadiolaista ministeriä, nimittäin Kusti Eskola ja Martti Miettunen. Yhteensä 11 lestadiolaislähtöistä poliitikkoa on noussut urallaan valtioneuvoston jäseneksi.

Tässä artikkelissa keskityn heistä kolmeen, jotka toimivat aikanaan myös Suomen pääministerinä.

Kaarlo Castrén

Kaarlo Castrén (1860–1938), joka toimi pääministerinä 1919 oli lakimies ja varsin tunnettu

nuorsuomalaisen, myöhemmin Edistyspuolueen poliitikko 1900-luvun alussa. Hänen isänsä J. R. Castrén (1828–1894) toimi Turtolan kappalaisena 1859–1874 ja Karungin kirkkoherrana 1874–1894. Juuri tuohon aikaan lestadiolaisuus levisi suuren tunturitulvan tavoin Tornionjokilaaksossa ja valui voimakkaina herätysaaltoina eteläisempään Suomeen. Robert Castrén lukeutui harvoin lestadiolaispappeihin 1800-luvulla. Kaarlo Castrén sai voimakkaita uskonnollisia vaikutteita niin kodistaan kuin uskonnollisesta ympäristöstään.

Asuessaan kouluaikana Oulussa Heikelin perheessä hän identifioitui uskonnollisessa mielessä lestadiolaisuuteen. Sittemmin hän etääntyi liikkeestä. Castrénin ura oli mittava. Hän toimi asianajajana ja sittemmin Kansallisosakepankin johtajana. Castrén oli säätyvaltiopäivillä porvarissäädyn jäsen 1894 ja 1905–1906 sekä senaattori

1906–1909. Hän toimi useita vuosia nuorsuomalaisten puheenjohtajana ja ennen pääministeriksi nousuaan valtiovarainministerinä 1918–1919. Pääministerikauti jäi tosin neljän kuukauden mittaiseksi 1919.

Vuoden 1918 uudessa puolueuudostuksessa Castrén liittyi kansalliseen edistyspuolueeseen, jonka oikeistolaiseen siipeen hän kuului. Aktiivisen politiikan jätettyään Castrén siirtyi yhä enemmän poliittisesti oikealle, ja hän asennoitui varsin torjuvasti kommunismiin 1930-luvulla.

Ikäännyttyään vanha senaattori kiinnostui yhä enemmän lapsuutensa ja varhaisnuoruutensa muistoista, jotka liittyivät Tornionjokilaaksoon. Castrén arvosti kasvuympäristönsä lestadiolaisia ja ymmärsi hyvin myös liikkeen piirissä esiintyneitä liikutuksia joita lestadiolaisuuden ulkopuolisten henkilöiden on ollut monesti vaikea käsittää.

Niinpä Castrén julkaisi 1932 ansiokkaan elämäkertateoksen Lars Levi Laestadiuksesta (1800–1861). Uusi painos kirjasta otettiin 1934. Herätysliikkeen tutkija ja lestadiolaispappi Väinö Havas katsoi Vartija-lehdessä 1933, että teos oli siihenastisista Laestadius-kuvauksista paras. Hän totesi myös, ettei senaattori Castrén olisi voinut ”kauniimmin kunnioittaa uskovaisten vanhempainsa muistoa kuin kirjoittamalla tämän arvokkaan teoksen Lars Levi Laestadiuksesta”.

Julkisuudessa tunnetun poliitikon kirja herätti laajaa huomiota Suomessa. Teosta esiteltiin poikkeuksellisen laajasti suomalaisessa päivälehdistössä Suomen Sosialidemokraatti-lehteä myöten. Se ilmestyi myös vironkielisenä laitoksena Tallinnassa 1938. Castrénin kirja oli tarkoitus julkaista myös ruotsinkielisenä, mutta tämä suunnitelma ei toteutunut. Joka tapauksessa kirjan tekijä sai esitellä tutkimustuloksiaan suomalaisten kuulijoiden lisäksi ruotsalaiselle ja norjalaiselle yleisölle.

Hän lahjoitti kirjan henkilökohtaisesti Ruotsin arkkipiispa Erling Eidemille joulukuussa 1932. Castrén esitelmöi huhtikuussa 1933 Tukholmasa Samfundet Sverige-Finland -järjestön tilaisuudessa Tukholmassa ja ruotsalais-suomalaisen ylioppilasliiton tilaisuudessa Upsalassa. Niin ikään hän puhui Laestadiuksesta Oslon yliopistossa tammikuussa 1934.

Castrén julkaisi elämäkerran lisäksi neljä Laestadiuksen kirjallista toimintaa käsittelevää lyhyttä artikkelia Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirjassa. Näistä teksteistä kolme käsitteli erityisesti Laestadiuksen uskonnonfilosofista pääteosta Hulluinhuonelainen (Dårhusjonet). Vaikka nämä artikkelit olivat tutkimuksellisessa mielessä lähinnä katsauksia ja raportteja, ne osoittavat kuitenkin, että vanha senaattori säilytti kiinnostuksensa lapsuutensa uskonnolliseen miljööseen elämänsä loppuun asti.

Martti Miettunen

Martti Miettunen (1907–2002) oli yksi tunnetuimmista maalaisliiton poliitikoista toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Hän oli lähtöisin Simosta pienviljelijäperheestä. Käytyään Ylitornion kristillisen kansanopiston Miettunen opiskeli kahdessa maatalousalan koulussa. Hän valmistui Mustialan maatalousoppilaitoksesta agrologiksi 1932 ja toimi sen jälkeen maanviljelijänä ja maatalousneuvojana.

Miettunen nousi valtakunnan politiikkaan vuoden 1945 vaaleissa maalaisliiton yhtenä ”uutena kasvona”. Hän toimi maalaisliiton puoluesihteerinä 1946–1950 sekä kansanedustajana 1945–1958. Maalaisliiton sisäpiiriin ja Urho Kekosen luottomieheksi noussut Miettunen oli kes-toministeri 1950-luvun hallituksissa. Niinpä hän

toimi kulkulaitosten ja yleisten töiden ministerinä 1950–1951 ja 1954–1956, maatalousministerinä 1951–1953, 1956–1957, 1958, ja 1968–1970 sekä valtiovarainministerinä 1957.

Miettunen toimi kolme eri kertaa pääministerinä, nimittäin 1961–1962 ja 1975–1977. Hän vaikutti Lapin läänin maaherrana 1958–1977. Kekkoselle varsin lojaali Miettunen toimi ministerinä yhteensä 4300 päivää, joka on yksi Suomen poliittisen historian pisimpiä ministerikausia.

Lapsuudessaan ja varhaisnuoruudessaan Miettunen sai voimakkaita vaikutteita lestadiolaisesta kodistaan ja ympäristöstään. Perhe osallistui aktiivisesti kotikylänsä lestadiolaisseuroihin. Martti Miettusen sokea isoisä Antti Miettunen ja omat vanhemmat olivat uskonnollisessa mielessä hänelle merkittäviä vaikuttajia. Hän luonnehti lapsuskotinsa uskonnollista vaikutusta 1981:

Voinkin sanoa, että henkinen vaikutus uskonnolliselta pohjalta jäi isoisäni antamana huomattavan vahvaksi. Sitä tuki kodin uskonnollinen ilmapiiri, jossa isä ja äiti olivat valmiita pyytämään anteeksi lasten kanssa matkan vikoja ja heikkouksia.

Kun Miettunen lähti ehdokkaaksi vuoden 1945 eduskuntavaaleissa asettui eduskunnan jättänyt veteraanipoliitikko ja saarnamies K. A. Lohi julkisesti hänen taakseen. Miettunen ehti lukuisten luottamustehtäviensä ja aktiivisen poliittisen toimintansa ohella toimia jonkin verran vanhoillislestadiolaisten toiminnassa. Toisinaan hän näkyi myös liikkeen äänenkannattajan Päivämies-lehden sivuilla.

Martti Miettunen kuului alusta saakka Helsingissä 1949 avatun Lestadiolaisten Ylioppilaskodin kannatusyhdistyksen johtokuntaan

1948–1967. Hän ei toiminut koskaan varsinaisena saarnamiehenä. Miettunen saattoi kuitenkin pitää Suomen Yleisradiossa iltahartauden ja esiintyi uskonnollis-yhteiskunnallisena puhujana erilaisissa tilanteissa.

Vanhoillislestadiolaisuuden hajaannus vuosina 1960–1961 merkitsi eräänlaista käännekohtaa Miettusen suhteessa uskonnolliseen taustaansa. Tähän Miettusen ensimmäiseen pääministerikauden liittyy dramaattinen vaihe, kun Neuvostoliitto marraskuussa 1961 – vaikuttaakseen Urho Kekkonen hyväksi lähestyvissä presidentin valitsijamiesvaaleissa – lähetti nootin Suomelle.

Nootissa esitettiin vuonna 1948 solmittuun YYA-sopimukseen vedoten sotilaallisia konsultaatioita maiden välillä. Presidentti Kekkonen ollessa nootin saapumishetkellä Yhdysvalloissa tasavallan presidentin tehtäviä hoiti Miettunen. Miettunen sai nootista tiedon Lestadiolaisten ylioppilaskodin johtokunnan kokoukseen, josta hän joutui kesken poistumaan.

Miettunen irtautui vanhoillislestadiolaisuudesta 1960-luvun alussa. Hän ei omien sanojensa mukaan ymmärtänyt sitä, että tietyistä opillisista eroavuuksista tuli hajaannuksen aiheuttaja herätysliikkeessä. Samoihin aikoihin tapahtunut avioero oli myös raskas vaihe Miettusen henkilökohtaisessa elämässä. Vanhoillislestadiolaisuudesta etäännyttänyt huolimatta hän suhtautui jatkuvasti arvostavasti, mutta samalla itsenäisesti lestadiolaisperintöönsä.

Ikääntynyt ja sairasteleva valtioneuvos Miettunen palasi takaisin vanhoillislestadiolaisuuteen 1995. Hän seurasi herätysliikkeensä tapahtumia muun muassa Päivämies-lehdestä ja oli kiinnostunut muun muassa Venäjällä tehtävästä lähetystyöstä. Elämänsä loppuvaiheissa hän eli poissa julkisuudesta eikä osallistunut poliittiseen toimintaan.

Juha Sipilä

Suomen pääministerinä 2015–2019 toiminut diplomi-insinööri Juha Sipilä tunnettiin ennen politiikkaan astumistaan 2011 menestyneenä ja vauraana liikemiehenä Kempeleessä. Hän oli 1990-luvulla Oulun seudun It-alan johtavia toimijoita ja eniten Suomessa ansainnut henkilö 1996. Poliitiikkaan Sipilä tuli siis liike-elämästä, ja tämä näkyi hänen poliittisessa profilissaan.

Sipilä valittiin eduskuntaan 2011, ja parlamentin puhemiehenä hän toimi 2015. Keskustan puheenjohtajana Sipilä vaikutti 2012–2019. Vuoden 2015 eduskuntavaalien jälkeen Sipilä muodosti porvarihallituksen, joka koostui keskustan lisäksi kokoomuksesta ja perussuomalaisista. Keskustan suuren vaalitappion jälkeen Sipilä vetäytyi puolueen puheenjohtajan tehtävästä.

Sipilän uskonnollinen kasvualusta oli Rauhan Sanan lestadiolaisuus. Tämä SRK-vanhoillisuudesta 1934 eriytynyt suunta edustaa maltillista vanhoillislestadiolaisuutta, mutta on kannatukseltaan huomattavasti herätysliikkeen pääsuuntaa pienempi. Sipilällä ja hänen vaimollaan Minna-Maarialla on vahvat sukulais- ja ystävyysyhteydet rauhansanalaisessa liikkeessä. Minna-Maaria ja Juha Sipilän säätiö on antanut tukea erilaisiin kristillis-sosiaalisiin hankkeisiin, lähetystyöhön ja kristilliseen julistustoimintaan. Sipilät ovat osallistuneet jonkin verran Rauhan sana-liikkeen toimintaan, kuten suviviihliin.

Juha Sipilä nousi politiikkaan ja keskustan johtoon suuren kansansuosion saattelemana. Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa keskusta oli vaalipiirin ylivoimaisesti suurin puolue (yli 40 % äänistä). Sipilän jonka äänisaalis oli 30 758 ääntä (12.3% koko vaalipiirin äänistä). Puolueensa puheenjohtajana Sipilä sai tukea yleisesti keskustaa

kannattaneilta kansalaisilta, mutta myös lestadiolaisilta. Monen vanhoillislestadiolaisen Sipilälle antamaan tukeen saattoi vaikuttaa sekin, että tämän omat vanhemmat olivat jossain vaiheessa siirtyneet tähän lestadiolaisryhmään.

Juha Sipilän uskonnollinen tausta herätti mediahuomiota vuoden 2011 eduskuntavaalien yhteydessä ja sittemmin erityisesti vuoden 2015 vaalien alla. Asia oli esillä jonkin verran vielä vuoden 2019 eduskuntavaalien edellä.

Tunnetun mediavaikuttajan Risto Uimosen teos Juha Sipilä. Keskustajohtajan muotokuva ilmestyi keväällä 2015, ennen eduskuntavaaleja. Vaikka teos ei ollutkaan tarkoitettu ensi sijassa vaalikirjaksi, se antoi tietoa yhden puoluejohtajan ajatuksista ja politiikasta äänestäjille. Uimonen käsitteli myös Sipilä huomiota herättänyttä uskonnollista taustaa. Kirjan julkistamistilaisuudessa Helsingissä Uimonen totesi, että vanhoillislestadiolaisuutta oli haluttu käyttää lyömäaseena Sipilää vastaan. ”Sillä isketään miestä”, totesi tunnettu journalisti.

On todennäköistä, että tämä ennakkolähtökohta vaikutti Uimosen tarjoamaan Sipilä-kuvaan. Kirjan lukijalle jää nimittäin Uimosen tekstin äärellä vaikutelmaksi jonkinlainen Sipilän ”valkopesu” yleisen mielipiteen ja valtamedian silmissä osittain kielteisenä pidetystä lestadiolaisuudesta. Kirjoittaja korostaa voimakkaasti sitä, ettei Sipilä ole vanhoillislestadiolainen.

Uimosen kirjassa rauhansanalaisuus haluttiin nähdä SRK-vanhoillisuutta ”liberaalimpana” ja kansankirkkoa lähempänä olevana uskonliikkeenä.

Kirjaa kommentoineet kirkkohistorian tutkijat ottivat Uimosen kuvaukseen jossain määrin kriittisen asenteen. Poliitiikan hektisessä arkirealismissa esille nousseet leimaamiset lienevät keskeisin syy siihen, että Sipilä itse halusi esiin-

tyä ensi sijassa kristittynä luterilaisena. Samaan aikaan hän kuitenkin myönsi, että hänen juurensa ovat rauhansanalaisuudessa. Sipilä oli ymmärrettävästi vaivautunut tästä uskonasioiden julkisesta pöyhimisestä.

Suomalaiseen yhteiskuntaan, mediaan ja sosiaaliseen mediaan levinneestä eräänlaisesta lestadiolaisfobiasta otan esille yhden esimerkin. Aamulehden verkkosivuilla nimimerkki Ragge-velho totesi keväällä 2015 Suomen seuraavaksi pääministeriksi povatun Sipilää, joka on lestadiolainen. Hänen mukaansa tällä asialla olisi kansalaisten elämään omat seurauksensa.

On seuraavat neljä vuotta elettävä Suomessa Herran nuhteessa. Ei saa katsoa telkkua, ei saa ryypätä, ei saa käyttää kortsuja, ei saa tehdä abortteja, ei saa sitä, eikä saa tehdä tätä. On vain pukeuduttava säkkiin ja ripoteltava tuhka päälleen.

Kyseisen kirjoittajan teksti kuvaa hyvin niitä mielikuvia, joita erityisesti vuoden 2005 jälkeen jatkunut valtamedian luoma kuva lestadiolaisuudesta on tuottanut.

Sipilän uskonnollinen tausta herätti jonkin

verran jopa kansainvälistä huomiota, ainakin Virossa ja Yhdysvalloissa. Median luomista mielikuvista huolimatta on pantava merkille, ettei Sipilä profiloitunut samanlaisena arvopoliitikkona kuin kristillisdemokraattien Päivi Räsänen tai perussuomalaisen Timo Soini.

Pikemminkin Risto Uimosen määritelmä ”liberaalirauhansanalaisuudesta” vastaa hänen kohdallaan todellisuutta. Hän äänesti kyllä sukupuolineutraalia avioliittoa vastaan eduskunnassa 2014, mutta jostain syystä taas tähän liittyvien liitännäislakien puolesta 2016. Niin ikään Sipilä ei äänestänyt kahden naisen adoptio-oikeutta vastaan 2018.

Kokonaisuutena ottaen hänen roolinsa poliitikkona painottui vahvasti talous- ja päivänpolitiikkaan. Poliitikkona Sipilä pyrki rajaamaan uskonvakaumuksen tiukasti yksityisyyden piiriin kuuluvaksi asiaksi ja keskittyi päivänpolitiikkaan. Uskova poliitikko on Suomessa taas perinteisesti nähty voimakkaana ”kristillis-siveellisten” arvojen esillä pitäjänä ja kansakunnan arvojohtajana. Tässä suhteessa pääministeri Sipilä ei liene vastannut ainakaan kaikkien kristillisten piirien odotuksia pitäessään hämmästyttävän matalaa profiilia keskustan maakunnissa asuville peruskannattajille tärkeissä arvokysymyksissä.

JOUKO TALONEN

FIL TRI

HELSINGIN YLIOPISTON TEOLOGISEN

TIEDEKUNNAN KIRKKOHISTORIAN PROFESSORI